

Utenfor akademia: mot en utvidet forståelse av «abduktiv analyse» og teoriutvikling

Beyond the academy: Towards a more inclusive understanding of abductive analysis and theory development

Lars E. F. Johannessen

Postdoktor, Institutt for sosialfag, OsloMet – storbyuniversitetet

larsem@oslomet.no

Sammendrag

Artikkelen drøfter *abduktiv analyse* (AA) – en strategi for teoriutvikling som har fått økt oppmerksomhet det siste tiåret. AA handler om å *videreutvikle* teori gjennom å oppdage og gi mening til data som bryter med teoretiske forventninger. Strategien forutsetter inngående kjennskap til samfunnsvitenskapelige teorier og dyptpløyende analyse av et rikt datasett. Målet er å gjøre forskeren best mulig disponert for å oppdage fruktbare avvik til eksisterende teori, som man så kan bruke for å utvikle teorien videre. Artikkelen argumenterer for at AA er en ambisiøs og konstruktiv strategi for teoriutvikling, men at den vil være tjent med en utvidet forståelse av teori: AA retter oppmerksomheten nærmest utelukkende mot videreutvikling av *vitenskapelig teori* og overser med det det betydelige omfanget av *ikke-vitenskapelig teori* som produseres og sirkuleres på utsiden av tradisjonelle vitenskapelige kanaler. Artikkelen foreslår at AA kan brukes til å videreutvikle også denne typen teori og bygger med det bro mellom litteraturen om teoriutvikling og den offentlige, samfunnskritiske sosiologien vi har lang tradisjon for i Norge. I sum bidrar artikkelen til en mer opplyst samtale om AAs muligheter og begrensninger, noe som kan bedre vilkårene for å utvikle interessant og nyttig teori i samfunnsvitenskapene.

Nøkkelord

Abduksjon, anomalier, teori, teoretisering, teoriutvikling

Abstract

This article discusses abductive analysis (AA) – a strategy for theory development that has received increased attention over the past decade. Abductive analysis facilitates development and refinement of theory through identification and theorizing of anomalies to existing theories. The strategy emphasizes the need for extensive theoretical knowledge and thorough analysis of a rich dataset, to ensure that the researcher approaches the analysis well-disposed with theoretical expectations and data that can break with these expectations. The article argues that while AA is an ambitious and constructive approach to theory development, it could benefit from expanding its conception of theory: As AA focuses almost exclusively on the refinement of *scientific theory*, it overlooks the considerable extent of *non-scientific theory* that is produced and circulated outside of scientific channels. In suggesting that AA can be used to refine these additional types of theory, the article bridges the literature on theorizing with a broader tradition of public sociology that has strong roots in Norway. The article thus contributes to a more enlightened conversation about the potential and limitations of AA, which may help improve the conditions for developing interesting and useful theory in the social sciences.

Keywords

Abduction, anomalies, theorizing, theory, theory development

Introduksjon

Denne artikkelen handler om *utvikling av teori* – en av de mest prestisjefylte aktivitetene i sosiologi og øvrige samfunnsvitenskaper. Mange forbinder teoriutvikling med sosialfilosofisk virksomhet, den typen abstrakt teoriarbeid som «store teoretikere» bedriver. Samfunnsvitenskapene har imidlertid også en langt mer empiribasert tradisjon for teoriutvikling (se f.eks. Merton, 1948). Denne har fått ekstra vind i seilene det siste tiåret, og særlig 2014 var et godt år for teoriinteresserte sosiologer: Da kom Richard Swedbergs (2014) *The Art of Social Theory* og Iddo Tavory og Stefan Timmermans' (2014) *Abductive Analysis: Theorizing Qualitative Research*.

I denne artikkelen skal jeg særlig konsentrere meg om Tavory og Timmermans' bidrag. Det de kaller «abduktiv analyse» (AA) er en metode for *videreutvikling* av teori, der målet er å oppdage og gi mening til data som bryter med teoretiske forventninger. Strategien forutsetter inngående kjennskap til samfunnsvitenskapelige teorier og dyptpløyende analyse av et rikt datasett. Dette skal maksimere sannsynligheten for å oppdage fruktbare avvik til eksisterende teori, som man så kan bruke for å utvikle teorien videre. Jeg løfter fram AA fordi den er en ambisiøs og tydelig artikulert strategi for teoriutvikling. Den er rett nok blitt kritisert for å overdrive forskjellene til tilgrensende strategier (Hammersley, 2016), men dette gjør den strengt tatt bare mer interessant for mine formål, fordi det lar meg bruke AA som et prisme for å drøfte både muligheter og begrensninger ved en utbredt logikk for empiribasert teoriutvikling.¹

Som jeg vil vise, ligger AAs muligheter i at den tilbyr detaljerte føringer for hvordan empiri og teori kan forsterke hverandre gjensidig. Artikkelens hovedargument knytter seg imidlertid til en sentral begrensning ved AA, nemlig at den bygger på en «innadvendt» og begrenset forståelse av teori og av hva det vil si å gi et teoretisk bidrag. AA tar først og fremst sikte på å videreutvikle *vitenskapelig teori* – den typen som produseres gjennom tradisjonelle forskningspraksiser og publiseres i vitenskapelige tidsskrifter og monografier. Jeg vil foreslå at AA også kan brukes til å videreutvikle *ikke-vitenskapelig teori*, forstått som de antakelser som produseres og sirkuleres utenfor tradisjonelle vitenskapelige kanaler. Slik teori spiller en betydelig rolle for sosialt liv og kan følgelig være et fruktbart mål for abduktiv analyse.

Artikkelen tar altså til orde for en utvidet forståelse av AA og teoriutvikling, der man søker å identifisere og gi mening til avvik fra sentrale antakelser både innen- og utenfor forskningsverdenen. Slik bygger artikkelen bro mellom litteraturen om teoriutvikling og den offentlige, samfunnskritiske sosiologien vi har lang tradisjon for i Norge (Burawoy, 2005, s. 21). Målet er at dette skal bidra til en mer opplyst samtale om AA og teoriutvikling og forbedre vilkårene for å utvikle interessant og nyttig teori i sosiologi og tilgrensende fagfelt.

Abduktiv analyse

AA er en strategi for å *utvikle* teori basert på kvalitative data. Dette skiller den fra tilnærminger som først og fremst søker å *bruke* teori. Å bruke teori vil si å benytte samfunnsvitenskapelige begreper og perspektiver for å stille, besvare og begrunne forskningsspørsmål (Johannessen et al., 2018). Teorien er da et *middel* – noe vi anvender for å tenke klokere og kommunisere klarere om fenomenet vi studerer. Når man snakker om å utvikle teori, tenker vi imidlertid at teorien også er et *mål* – noe vi tar sikte på å bidra til.

1. AA omhandler hovedsakelig teoriutvikling i kvalitativ forskning, men er også videreutviklet for teoretisering av kvantitative data (Brandt & Timmermans, 2021).

AA ble lansert av Tavory og Timmermans, først i artikkelform (Timmermans & Tavory, 2012) og senere i boken *Abductive Analysis: Theorizing Qualitative Research* (Tavory & Timmermans, 2014). På norsk er en lignende metode beskrevet i Anders Vassendens (2018) artikkel om «produktive anomalier», som ble publisert i dette tidsskriftet. Elementer av AA-strategien gjenfinnes også hos andre sentrale bidragsytere, inkludert arbeidene til Swedberg (2014), Abbott (2004) og Alvesson og Kärreman (2011), samt bidrag i antologiene til Petter Sohlberg og Håkon Leiulfsrud (Leiulfsrud & Sohlberg, 2017; Sohlberg & Leiulfsrud, 2017). Selv om jeg vil konsentrere meg mest om Tavory og Timmermans' utlegning, vil drøftingen ha relevans for – og iblant også kommentere – disse andre bidragene.

Tavory og Timmermans (2012, s. 180) definerer AA som «a qualitative data analysis approach aimed at generating creative and novel theoretical insights through a dialectic of cultivated theoretical sensitivity and methodological heuristics». AA skal med andre ord hjelpe samfunnsforskere å utvikle *nye* og *kreative* teoretiske innsikter gjennom inngående arbeid med teori, metode og analyse. Vektleggingen av kreativitet og innovasjon er nært forbundet med Charles S. Peirces tanker om abduksjon (derav *abduktiv* analyse). Peirce forstod abduksjon som den kreative formen for resonnering som finner sted når man står ovenfor et overraskende faktum og forsøker å finne en best mulig forklaring på dette (Tavory & Timmermans, 2014, s. 35–42). At noe overrasker oss er et tegn på at det bryter med våre forventninger – forventninger som er avledet fra teoriene vi har om verden. Det overraskende er derfor et fruktbart utgangspunkt for videreutvikling av teori. Slik videreutvikling krever både teoretisk tyngde og metodologisk spissfindighet, ifølge Tavory og Timmermans. Det er nettopp denne «dialektikken» mellom teoretisk og metodisk sensitivitet som særpreger AA som metode for teoriutvikling (Timmermans & Tavory, 2012, s. 181).

For bedre å forstå AAs særegenheter kan vi se til starten av *Abductive Analysis* (2014), der Tavory og Timmermans skisserer to fallgruver for kvalitativ forskning.² Den første er en *induktiv* fallgrube, i form av at man jobber tilnærmet «teoriløst» og produserer rent beskrivende analyser. Slike bidrag består hovedsakelig av lange sitater akkompagnert av noen få oppsummerende setninger som skal fange essensen i informantenes utsagn. Dersom man refererer til teori overhodet, har den som regel liten relevans for analysen.

Den andre er en *deduktiv* fallgrube, der man tvinger dataene inn i et forhåndsbestemt teoretisk perspektiv – gjerne forbundet med «store» teoretikere som Bourdieu, Foucault, Habermas eller Latour. Tavory og Timmermans mener slike analyser kan være gode, men at de for ofte gjør vold på empirien:

[...] the research serves either as a contemporary illustration of or, at best, a minimal twist on the account the great theorist has set out. When it is done well, there is an art to such writing, which integrates data snippets with dense theoretical exegesis. Yet in many cases, researchers achieve these theorizations at the expense of paying much attention to their own observations. These researchers are so wedded to a conceptual framework that all they do is repeat or add a minor nuance to their preferred theory. (Tavory & Timmermans, 2014, s. 1–2)

2. Tavory og Timmermans beskylder særlig *grounded theory* (Glaser & Strauss, 1967) for å falle i den induktive fallgruben og *extended case method* (Burawoy, 1998) for å falle i den deduktive. Gyldigheten av disse anklagene kan imidlertid betviles. I likhet med andre (Hammersley, 2016) opplever jeg dem til dels som stråmannsargumentasjon for grensearbeidsformål (Gieryn, 1983), i form av at man angriper «de store» i et forsøk på selv å bli størst. I mine øyne er for eksempel kritikken av «induktivisme» langt mer treffende for tematisk analyse (Braun & Clarke, 2006), en tilnærming som ikke har samme status i sosiologifaget, men som er mye brukt og som ofte leder til rent oppsummerende analyser.

Tavory og Timmermans foreslår AA som en «tredje vei» mellom disse fallgruvene. AA vektlegger åpent og grundig arbeid med data, men til forskjell fra induktive tilnærminger skal man forholde seg til eksisterende teori gjennom hele forskningsprosessen. Dette har AA til felles med deduktive tilnærminger – men til forskjell fra disse skal man ikke starte med én teori på forhånd, men basere seg på kjennskap til et bredt sett med samfunnsvitenskapelige teorier, som man vurderer relevansen av i møte med det konkrete empiriske materialet. Metaforisk kan man da si at induktive tilnærminger kjennetegnes av teoretisk *ateisme*, deduktive tilnærminger av teoretisk *monoteisme* og abduktiv analyse av teoretisk *agnostisisme* (Timmermans & Tavory, 2012, s. 169).

AAs «agnostisisme» er ment å sikre en best mulig balanse mellom empiri, teori og analyse. Dialog med eksisterende teori lar oss se nye ting i dataene våre, samtidig som det øker sannsynligheten for teoretisk videreutvikling og gjør forskeren bedre disponert til å stille kreative og «høyere-ordens» forskningsspørsmål (Alvesson & Sandberg, 2011; Tavory & Timmermans, 2014, s. 10–16). Samtidig, ved at man ikke på forhånd låser seg til ett teoretisk rammeverk, reduserer man også faren for at teorien blir førende for analysen, og at empirien bare brukes til nyansering, illustrering eller immunisering av ens «favoritteori» (Tavory & Timmermans, 2014, s. 1–2).³ Teoretisk åpenhet skal altså øke sannsynligheten for at forskeren kommer på sporet av nye og overraskende teoretiske innsikter. Med Tavory og Timmermans' (2014, s. 2) ord: «The theoretical account allows us to see things in the empirical that we would gloss over. The empirical description, in turn, pushes the theorization in *unexpected directions*» (min kursivering).

AAs teoretiske åpenhet forutsetter at forskeren har kjennskap til et bredt spekter av samfunnsvitenskapelig teori (Timmermans & Tavory, 2012, s. 180). Man forventes å kjenne både *spesifikke teorier* – i form av begreper, typologier, modeller og mellomnivåforklaringer som produseres innenfor empirisk orienterte forskningsfronter – og *generelle teorier* – om mer dyptgripende ontologiske, epistemologiske og metodologiske spørsmål (Aakvaag, 2008, s. 16). Det er først og fremst den spesifikke teorien som er «målet», det man søker å videreutvikle i dialog med empirien. Den generelle teorien, derimot, vil fungere mer som et sensitiverende middel – noe som kan hjelpe oss å forstå og problematisere den spesifikke teorien (Timmermans & Tavory, 2012, s. 174).⁴

Teoretisk breddekunnskap skal gjøre forskeren godt disponert for å finne det Vassenden (2018) kaller «produktive anomalier» til eksisterende teori. Anomalier er funn som ikke stemmer overens med teoretiske forventninger. Eksempler kan være at man studerer industribedrifter og *ikke* finner tegn til et arbeiderkollektiv (Lysgaard, 1961), eller at man studerer sykehus uten å finne tegn til konflikt mellom sykepleiere og leger (se f.eks. Carmel, 2006). Anomalier gjøres «produktive» ved at man bruker dem som et utgangspunkt for å rekonstruere og raffinere teorien de avviker fra (Vassenden, 2018). Alt dette forutsetter inngående arbeid med teorien som skal rekonstrueres, ifølge Tavory og Timmermans:

Working with observations in light of theories requires us to defamiliarize and revisit these theories. It may, for example, be initially easy to perceive a vague instance of stigma in a research

3. Som Dellwing (2016, s. 129) understreker: «Using a preexisting theory as a way to order material gathered from empirical research privileges this theory, and uses the world only as a 'data cow to be milked' [...] to support an order that is already established.»

4. Abbott hevder at generell teori, i form av vitenskapsteoretiske debatter, «are in fact our richest resource for new ideas» (2004, s. 42). I boka *Methods of Discovery* (Abbott, 2004) viser han nettopp hvordan denne typen teori kan brukes for å utvikle innovative forskningsspørsmål og argumenter.

situation. To ground such an observation as an example of Erving Goffman's theory, however, will probably require a close examination of a spoiled identity, interactional sequences, a social world of allies-in-the-known and others, and specified consequences of reassurance and friction. (Tavory & Timmermans, 2014, s. 61)

Inngående kjennskap til, og arbeid med, teori skal altså disponere forskeren for å oppdage interessante avvik til eksisterende teorier og gi mening til disse på teoretisk fruktbare måter. Teorikunnskap er imidlertid bare halvparten av historien. Teoriutvikling forutsetter også grundig metodisk arbeid. Her følger AA langt på vei grounded theory: «theory construction without explicit methodology in qualitative analysis risks pursuing only preconceived ideas» (Timmermans & Tavory, 2012, s. 181). Samtidig er det nettopp denne metodologiske bevisstheten i kombinasjon med teoretisk sensitivitet som skiller AA fra andre tilnærminger til teoretisering, ifølge Tavory og Timmermans. Grundig datainnsamling og -analyse skal spille en kreativitetsstimulerende rolle og øke sannsynligheten for at forskeren får øye på anomalier til etablerte teorier. Anomalier må kultiveres gjennom iterative runder med koding, notatskriving og hypoteseutvikling, som igjen forutsetter at data samles inn gjennom stadige runder med «teoretisk sampling», der man går tilbake til feltet for å teste ut begynnende teoretiske innsikter (Tavory & Timmermans, 2014, s. 35–66). Dialog med tidligere teori spiller en avgjørende rolle i dette arbeidet. I analysen oppfordres man til å teste ut så mange teoretiske rammeverk som man kjenner, for å se hvorvidt de passer overens med dataene:

[...] researchers should think through different conceptual and theoretical frameworks in both coding and memo writing. They should force themselves to take a relatively small data excerpt and work through it in detail in light of their theoretical expertise, trying to find as many possible ways to understand the data as can be found. How do the data look from Abbott's (1988) system theory of professions, Heimer's (Heimer and Staffen 1998) organizational theory of responsibility, or Suchman's (2007) theory of situated action? (Timmermans & Tavory, 2012, s. 177)

I dette arbeidet vil man kunne finne større og mindre samsvar mellom data og teori:

If the existing theories fully account for the empirical phenomena, the researcher has simply verified an existing theory [... H]owever, pushing the data against existing theories will likely identify changed circumstances, additional dimensions, or misguided preconceptions. Anomalies, which are inevitably both empirical and theoretical, then require the development of tentative new theories built on inductive conceptualization of this data through intensive coding and other methodological steps. (Timmermans & Tavory, 2012, s. 179)

Når man kommer på sporet av «misfits» eller anomalier, skal man altså forsøke å forklare og teoretisere dem. Her spiller igjen metodologi en avgjørende rolle: Man må være villig til inngående utforskning av variasjoner innad i og på tvers av casene man studerer, slik at man er sikre på at anomaliene man identifiserer er reelle, og at de teoretiske generaliseringene man utvikler er robuste (Tavory & Timmermans, 2014, s. 69–71).⁵ AA kombinerer slik teo-

5. Abduksjonslitteraturen understreker at anomaliene må være grunnet i inngående arbeid med teori og empiri, heller enn et resultat av forskerens ignoranse, latskap eller stråmannsargumentasjon (Alvesson & Kärreman, 2011, s. 69; Tavory & Timmermans, 2014, s. 65). Alvesson og Kärreman (2011, s. 68) har laget et nyttig flytskjema for å avgjøre om en anomali utgjør et «ekte» teoretisk mysterium.

retisk agnostisisme med en insistering på metodologisk robusthet, gjennom det Tavory og Timmermans (2012, s. 181) kaller «a double engagement with existing theory and careful methodological steps».

Litt forenklet kan vi oppsummere AA-prosessen som følger:

1. Man har kjennskap til et bredt sett av teori
2. Man samler inn data
3. Man bruker teorien for å analysere dataene og dataene for å reflektere over teorien⁶
4. Man jobber fram funn som avviker fra teoretiske forventninger
5. Man rekonstruerer teorien ved å gi mening til – teoretisere – avvikene

Resultatet kan være mer eller mindre omfattende innovasjon, fra begrenset nyansering til radikale brudd med eksisterende teori.

En utvidet forståelse av teori

AA er en ambisiøs strategi for teoriutvikling. Man kan rett nok diskutere hvor mye den egentlig skiller seg fra øvrige tilnærminger (Hammersley, 2016), men den utpreger seg som en særdeles tydelig artikulert strategi for teoriutvikling, som tilrettelegger for fruktbare møter mellom teori og empiri.

Jeg vil imidlertid argumentere for å utvide AAs forståelse av både teori og teoriutvikling. AA handler som nevnt om å oppdage og gi mening til data som bryter med teoretiske forventninger. Det er imidlertid ikke gitt at disse forventningene må være avledet fra *vitenskapelig* teori, slik Tavory og Timmermans – og så godt som alle andre bidrag til teoretiseringslitteraturen – virker å anta.⁷ Som jeg vil vise, kan AA også brukes for å videreutvikle *ikke-vitenskapelig teori*, forstått som den teorien som produseres og sirkuleres i «storsamfunnet», relativt løsrevet fra tradisjonelle vitenskapelige praksiser og publikasjonskanaler.⁸

Til grunn for denne utvidelsen ligger et inklusivt teoribegrep, der teori forstås som synonymt med de *antakelser* vi gjør oss om fenomener i verden (Johannessen et al., 2018). Det kan eksempelvis være antakelser knyttet til bestemte fenomeners *egenskaper* (f.eks. hva som kjennetegner «makt», «kjønn» eller «klasse»), eller til *forholdet* mellom bestemte fenomener (f.eks. forholdet mellom «kjønn» og «makt»). Teori er her nært forbundet med *abstraksjon*; det dreier seg om antakelser knyttet til (mer eller mindre) generelle størrelser (f.eks. «studenter», «vestlige samfunn» eller «selvoppfyllende profetier»), heller enn til partikulære per-

-
6. Stegene 1 til 3 vil kunne foregå i en annen rekkefølge, for eksempel ved at man samler inn data (steg 2), analyserer dem (steg 3) og deretter kommer over relevant teori (steg 1) som på interessant vis avviker fra det man selv har funnet.
 7. AA (og øvrige bidrag til teoretiseringslitteraturen) legger stor vekt på én form for vitenskapelig teori – mellomnivåforklaringer – til potensiell fortrenghet for andre former, som begreper, typologier, metaforer og modeller. Verdsettingen av mellomnivåforklaringer står sterkt i nord-amerikansk sosiologi (se Abend, 2006), som er den konteksten der de fleste teoretiseringsbidragene stammer fra.
 8. Ved første øyekast virker Tavory og Timmermans delvis å anerkjenne relevansen av ikke-vitenskapelig teori. De refererer til «prototheories» (Timmermans & Tavory, 2012, s. 173) og vedgår at slik teori kan tjene som inspirasjon for den abduktive prosessen, blant annet når de sier at: «the inspiration for abductive reasoning is not restricted to preexisting theories that have received an academic stamp of approval» (Tavory & Timmermans, 2014, s. 43). Slike bemerkninger gjøres imidlertid mest som en parentes, og de har ellers lite å si om den ikke-vitenskapelige teoriens rolle. Tilsvarende gjelder for Vassendens (2018, s. 153) bidrag. Han inkluderer «folk theory» under sin definisjon av teori, men retter oppmerksomheten, i likhet med Tavory og Timmermans, nærmest utelukkende mot videreutvikling av det jeg her kaller vitenskapelig teori.

soner, steder eller begivenheter (Alexander, 1987, s. 1; Aakvaag, 2008, s. 16). Merk også at «antakelser» brukes i vid forstand: de kan uttrykkes både eksplisitt og implisitt, og den som uttrykker dem kan ha et mer eller mindre bevisst og begrunnet forhold til dem.

Dette inklusive teoribegrepet er nært forbundet med postpositivistisk vitenskapsteori, der vår forståelse av verden forstås som «teoriladet» og vi alle ses som «brukere» av teori, enten vi er klar over det eller ikke (Kuhn, 2012). Det er et deskriptivt begrep som, til forskjell fra mange andre definisjoner (Abend, 2008), ikke skiller mellom god og dårlig teori.⁹ Med en slik «åpen» forståelse (Kidd, 2006) er ikke teori forbeholdt forskere og forskning. Tvert imot, det foregår betydelig teoriproduksjon også i «storsamfunnet», der samfunnsmedlemmer produserer, sirkulerer og problematiserer antakelser i en rekke ulike kanaler. Ikke-vitenskapelig teori fanges til dels av begreper som hverdagsteori eller *folk theory* (Graue & Walsh, 1998, s. 53), forstått som de antakelser som sirkuleres blant «folk flest». Men ikke-vitenskapelig teori favner også antakelser som sirkuleres i «mellomrommet» mellom det hverdagslige og vitenskapelige, av aktivister, byråkrater, forfattere, interesseorganisasjoner, journalister, kunstnere, profesjonsutøvere og andre med større eller mindre legitimitet som eksperter, intellektuelle eller tankeledere. Aktører i dette mellomrommet er ofte inspirert av forskning, selv om de ikke selv bedriver vitenskap. Av den grunn kan det gi mening å referere til antakelsene deres som *semi-vitenskapelig* teori. (I fortsettelsen velger jeg imidlertid bare å skille mellom vitenskapelig og ikke-vitenskapelig teori.)

Skillet mellom vitenskapelig og ikke-vitenskapelig teori må forstås som en svært enkel heuristikk, som først og fremst skal hjelpe oss å se en større bredde av teori som kan gjøres til gjenstand for abduktiv analyse. Ved å kaste lys over *hvor, hvordan og av hvem* teori produseres og brukes, får skillet fram at AA først og fremst har rettet oppmerksomheten mot den teorien som har fått akademisk anerkjennelse – altså teori som er utviklet av forskere, i tråd med vitenskapelige retningslinjer og publisert i vitenskapelig anerkjente kanaler. Slik vitenskapelig teori er imidlertid bare én del av et større sett av antakelser det kan være relevant å problematisere.

For sosiologer vil det være mest aktuelt å rette oppmerksomheten mot ikke-vitenskapelig *sosiologisk* teori¹⁰ – altså teori om sosiale fenomener som produseres utenfor tradisjonelle vitenskapelige praksiser og publikasjonskanaler. Dette inkluderer både ontologiske antakelser om hva den sosiale verden består av og hvordan den fungerer (f.eks. i hvilken grad mennesker påvirkes av sosiale strukturer), og epistemologiske antakelser om hvordan man best går fram for å utvikle kunnskap om det sosiale (f.eks. i hvilken grad «skikkelig» forskning baserer seg på naturvitenskapelige idealer og metoder).

Jeg ser tre grunner for hvorfor AA bør favne også ikke-vitenskapelig teori. For det første legger slik teori premisser for hvordan folk tenker og handler (Thomas & Thomas, 1928). Ikke-vitenskapelige antakelser kan ha stor autoritet, enten fordi de frontes av aktører med (en viss) ekspertstatus, eller fordi de utgjør en taus hverdagskunnskap i form av «det alle vet». De spiller dermed en betydelig rolle for sosialt liv og er følgelig viktig å problematisere og videreutvikle.

9. Det er selvsagt gode grunner til å skille mellom vitenskapelig og ikke-vitenskapelig teori. Førstnevnte skapes som regel gjennom langt grundigere og kritiske prosesser, for å nevne noe. Her finner jeg det likevel viktigere å understreke likhetene mellom de to, da det er langt flere enn forskere som produserer og sirkulerer antakelser om hvordan verden er og henger sammen.

10. Det kunne vært nærliggende å skille mellom sosiologisk, semi- og ikke-sosiologisk teori. Problemet med et slikt skille er imidlertid at sosiologisk teori angår sosiale fenomener («det sosiale»), og at ikke-sosiologisk teori da vil favne alt som *ikke* angår det sosiale (f.eks. naturvitenskapelige fenomener). Dette er en annen distinksjon enn den jeg ønsker å få fram, nemlig at teorier om det sosiale kan ha mer eller mindre vitenskapelig karakter.

For det andre: Mens et smalt eller «lukket» teoribegrep etablerer en avgrunn mot samfunnets øvrige intellektuelle virksomhet, vil en «åpen» tilnærming til teori kunne styrke sosiologiens rolle som utadvendt og samfunnskritisk. AA tilbyr en oppskrift for problematisering og raffinering av sentrale antakelser både innen- og utenfor forskningsverdenen og kan følgelig hjelpe samfunnsforskere å forbedre den verden de forsker på. Det er trolig få som ser denne koblingen i dag. I likhet med teoretiseringslitteraturen for øvrig, framstår AA heller irrelevant for de som ikke anser seg som «teoriutviklere» og som ikke har ambisjoner om å (videre)utvikle vitenskapelig teori. En utvidelse av AAs virkeområde vil gjøre metoden relevant for langt flere samfunnsvitere, noe som kan styrke deres kritisk-teoretiske evner.

For det tredje kan en større oppmerksomhet på ikke-vitenskapelige antakelser bidra til å redusere omfanget av *dårlig* teori. Forskere møter ofte krav om å komme med teoretiske bidrag, og når dette sidestilles med det å videreutvikle *vitenskapelig* teori, ser vi en rekke uheldige konsekvenser. Mange heller gammel vin på nye flasker, ved å foreslå teoretiske «nyvinninger» som er formulert en rekke ganger tidligere (interessant nok beskyldes Tavory og Timmermans for nettopp dette av Martin Hammersley (2016), som mener deler av AA er etablert – om enn ikke alltid like godt artikulert – visdom blant kvalitative forskere). Såkalt «teoretiske bidrag» tar ofte også form av å løse stråmannsbaserte *puzzles*, der man søker å oppdatere karikerte versjoner av eksisterende teori (f.eks. naive former for *rational choice theory* (Mears, 2017)). Og mer generelt føler mange forskere seg fristet til å overdrive de teoretiske implikasjonene av funnene sine (Martin, 2014, s. 6–7). Kieran Healy forklarer det som følger:

The discipline's structure invites the fine-grain, but status still attaches to generality, and so there is a sometimes justified fear that any particular empirical finding will be ignored if it cannot be pitched as 'advancing theory'. We fall back on having to justify the theoretical centrality of every particular case, even if we really are just interested in developing piecemeal explanations. (Healy, 2017, s. 122)

I lys av slike problemer har enkelte tatt til orde for mindre fokus på teoriutvikling og mer fokus på empirisk dokumentasjon (Besbris & Khan, 2017). Jeg mener vi kan beholde ambisjonen om teoriutvikling, så lenge vi anlegger en bredere forståelse av «teori» og «teoretiske bidrag», der også ikke-vitenskapelig teori inngår. Da mener jeg selvsagt ikke at vi skal slutte å videreutvikle vitenskapelig teori – denne spiller en helt avgjørende rolle for sosiologi som fag (Aakvaag, 2008), og den utgjør dessuten en uvurderlig ressurs for problematisering av også ikke-vitenskapelig teori (Johannessen et al., 2018). Poenget er heller å utvide mangfoldet av antakelser som anses verdige for problematisering og videreutvikling. Da kan man i større grad realisere AAs potensial, samtidig som man unngår noen av fallgruvene ved å ha for mye oppmerksomhet på videreutvikling av vitenskapelig teori alene.¹¹

11. Generelt vil sosiologifaget være tjent med grundigere refleksjon rundt *formålet* med teoriutvikling. *Hvorfor* skal vi utvikle teori, og *når* bør vi utvikle den? (Bertilsson, 2016; Suddaby, 2014). En antydning til svar finnes hos Elizabeth Graue og Daniel Walsh (1998, s. 20), som hevder at teori bør utvikles når en forskningsfront *mangler* eller lider av *dårlig* teori. «Mangler» kan vise til at det rett og slett ikke finnes relevant teori, eller at eksisterende teori bygger på utdaterte virkelighetsbeskrivelser. Hva som utgjør «dårlig» teori, er imidlertid et langt mer komplisert spørsmål, som Graue og Walsh ikke drøfter. Svaret vil komme an på hva slags kriterier man stiller opp for «god» teori: hvorvidt den, eksempelvis, skal bidra til økt forståelse (Reed, 2011), økt forklaringskraft (Healy, 2017) eller politisk endring (Marx, 1992). Slike diskusjoner sprenger alle artikkelens rammer, men fortjener større plass i litteraturen om teoriutvikling – og i sosiologien for øvrig.

Eksempler

Om man leter i det sosiologiske arkivet, finner man en rekke eksempler på videreutvikling av ikke-vitenskapelig teori – selv om de sjelden presenteres som sådan. Her vil jeg kort framheve tre slike eksempler på «utvidet» AA.

Det første er Diane Vaughans (2016) bok *The Challenger Launch Decision*, som utforsker prosessene som ledet fram til at romfergen Challenger eksploderte i 1986. Vaughans analyse er abduktiv, men i utvidet forstand: Hun videreutvikler ikke først og fremst antakelser i den sosiologiske litteraturen, men i den offisielle granskningsrapporten som fulgte i etterkant av ulykken. Granskningskommisjonen mente ulykken skyldtes at ledere i NASA bevisst hadde oversett feil under de mange romferdene forut for ulykken, samt faresignaler like før selve Challenger-oppskytningen, for å møte politiske krav om hyppige, kostnadseffektive oppskytninger av romferger. Ulykken var med andre ord forstått som resultatet av *bevisste regelbrudd*.

Også Vaughan forventet å finne regelbrudd da hun begynte å studere Challenger-caset. Men ved hjelp av teoretiske verktøy fra interaksjonisme, feltteori og nyinstitusjonalisme, samt nitidig arbeid med dokumentasjonen etter ulykken, kom hun på sporet av en rekke anomalier til granskningskommisjonens forklaring (Vaughan, 2016, s. 46–56). Analysene hennes viste at lederne ikke hadde brutt NASAs regler, men at organisasjonen over lang tid hadde skjøvet grensene for hva de anså som akseptable avvik under oppskytninger. Heller enn et eksempel på regelbrudd, var Challenger-ulykken et eksempel på *normaliseringen av avvik*.

At granskningskommisjonen overså dette, skyldes en rekke trøblete antakelser om beslutningstaking og hvordan man får kunnskap om denne, ifølge Vaughan. Noe av styrken med boka er nettopp hvordan hun setter ord på disse antakelsene og artikulere tydelige alternativer til dem. Hun viser blant annet hvordan kommisjonen var preget av et rasjonelt aktørsyn der ledere forstås som «amoraliske kalkulatorer», som bevisst bryter regler i et forsøk på å navigere krevende omgivelser (Vaughan, 2016, s. 34–38). Kommisjonen baserte seg også på en trøblete metodologi, der alle fakta ble forstått retrospektivt, i lys av at ulykken faktisk fant sted, heller enn synkront, slik de så ut for aktørene da de fattet beslutningene. Analysene var derfor preget av etterpåkløskskap eller «hindsight bias», ved at man ga uforholdsmessig stor vekt til de kritiske stemmene i organisasjonen, til fortrenghet for alle dem som mente at alt som ledet fram til Challenger-ulykken var «business as usual» (Vaughan, 2016, s. 69).

Vaughans kombinasjon av teoretisk og metodisk sensitivitet lot henne styre klar av slike fallgruver og produsere en alternativ forklaring av ulykken. Hun utviklet en mellomnivåteori med vekt på det hun kaller «the production of culture», «the culture of production» og «structural secrecy», der hun tar høyde for det komplekse samspillet mellom individuelle beslutningstakere og strukturelle betingelser (Vaughan, 2016, s. 394–399). Denne teorien kompenserer delvis for svakheter ved sosiologisk teori, men lanseres først og fremst som et alternativ til granskningsrapportens ikke-vitenskapelige antakelser om sosiale forhold. Vaughans bok viser at man kan produsere interessant forskning ved å problematisere ikke-vitenskapelige antakelser, så lenge man artikulere et konsistent teoretisk alternativ, og – i tråd med AAs insistering – underbygger dette med solid metodisk arbeid (boka er på godt og vel 500 sider).

Det andre eksemplet er mer hjemlig og finnes i min egen studie av prioriteringsarbeid på legevakten (Johannessen, 2018). I arbeidet med doktorgraden gjorde jeg et feltarbeid ved en norsk storbylegevakt, der jeg særlig konsentrerte meg om triagesykepleierne som jobber fremst på legevakten for å prioritere pasienter til konsultasjon med legen. Slik prioritering forutsetter en medisinsk vurdering av hvor mye hver pasient haster: man må avklare om

pasienten har en sykdom som må håndteres umiddelbart (f.eks. hjerteinfarkt) eller plager som fint kan vente (f.eks. rennende nese). For å hjelpe sykepleierne på vei, hadde legevakten innført et såkalt «beslutningsstøttesystem», bestående av en rekke flytskjemaer som skal veilede sykepleierne gjennom vurderingsarbeidet. I tillegg til å spesifisere hvilke symptomer sykepleierne skal vurdere og hvilken rekkefølge dette skal gjøres i, understreker systemet at sykepleierne skal kartlegge symptomer uten å gjøre seg opp noen formening om pasientens diagnose. Systemet trekker dermed en tydelig grense mellom triagesykepleiere og leger på legevakten, der kun legene forstås å diagnostisere pasientene. Slike grenser representerer en utbredt form for ikke-vitenskapelig teori om arbeidsdeling i helsevesenet, som preger alt fra lekfolk til leger, byråkrater og jurister. Kort fortalt: I vestlige land er det vanlig å forbinde leger med diagnostikk og diagnostikk med leger.

Jeg utforsker og problematiserer denne antakelsen i en artikkel i dette tidsskriftet (Johannessen, 2018), der jeg viser at grensene mellom leger og sykepleiere på legevakten er langt mer fleksible og tvetydige enn det er vanlig å anta. Det var ikke på forhånd gitt at det var antakelser om arbeidsdeling og profesjonsgrenser som skulle settes i forgrunnen for artikkelen. I begynnelsen virket faktisk mine egne observasjoner å *bekreft*e antakelsen om at sykepleiere ikke diagnostiserer. Sykepleierne omtalte aldri arbeidet sitt som «diagnostikk», og de unngikk å foreslå diagnoser i notatene som oppsummerte vurderingene deres. Det var også slående hvordan pasienter som selv foreslo diagnoser for problemene sine, konsekvent ble møtt med spørsmål om hva slags symptomer som fikk dem til å mistenke denne diagnosen. Samtidig hadde jeg kjennskap til institusjonell teori, og dens skille mellom formell og uformell struktur, som motiverte meg til å grave dypere i sykepleiernes praksis. Og jo mer jeg gravde, dess mer utydelige ble profesjonsgrensene. Jeg lærte at sykepleierne ofte gjorde seg opp formeninger om diagnoser, og at disse formeningene fikk store konsekvenser for prioriteringen av pasienter. Jeg lærte også at de diagnostiske grensene ikke alltid ble trukket like absolutt som i prioriteringssystemet: Legevaktens ledelse var klar over sykepleiernes uformelle diagnostisering og støttet den langt på vei – internt på legevakten var det faktisk en uttalt forventning at sykepleierne *burde* tilsløre den diagnostiske grensen. Jeg teoretiserte denne anomalien som en konsekvens av tre organisatoriske faktorer: at legevakten mottar svært mange pasienter; at beslutningssystemet var for grovkornet til å prioritere disse på en finmasket måte; og at sykepleierne ble ansett som kompetente nok til å supplere systemet med sine uformelle diagnostiske vurderinger. Praksisen ble med andre ord støttet fordi den ble sett som formålstjenlig for legevakten som organisasjon.

Artikkelen drøfter også ytterligere en anomali, nemlig hvorfor det likevel var så vanlig, blant ledelse og sykepleierne selv, å si at sykepleiere ikke diagnostiserer pasienter. Når praksisen var såpass formålstjenlig, hvorfor var det ikke større åpenhet om den? Svaret finner jeg til dels i Bourdieus (1977) begrep om *doxa*: Forestillingen om at sykepleiere ikke diagnostiserer er dypt innvevd i det medisinske feltet og utgjør en tatt-for-gitt idé om hvordan arbeidsdelingen er og bør være mellom leger og sykepleiere (som særlig legestanden er interessert i å ivareta). Grensedragningen utgjør også en *institusjonell myte* (Meyer & Rowan, 1977): en idé om formell struktur som organisasjoner er forventet å slutte seg til, men som i begrenset grad svarer til deres faktiske praksis. Slike myter bidrar til å forsikre helsemyndigheter og befolkningen om at oppgaver ivaretas av kompetente aktører, samtidig som de også tilfredsstiller profesjoners ønske om en klart definert identitet ut mot offentligheten. De bidrar imidlertid også til å usynliggjøre sykepleieres bidrag til pasientbehandlingen. Av den grunn er de en form for ikke-vitenskapelig teori det er viktig å problematisere.

Det tredje eksempelet ligger noe på siden av de to andre, da det ikke viser til en konkret studie, men til en distinkt type teori det er relevant å videreutvikle. Eksempelet er også i

grenseland for hva vi kan forstå som «utvidet» AA, men det trekkes fram fordi det bidrar til å nyansere artikkelens enkle skille mellom vitenskapelig og ikke-vitenskapelig teori. Det handler her om den teorien som kommer *implisitt* heller enn eksplisitt til uttrykk i forskningsbidrag. Slik implisitt teori kalles iblant bakgrunns- eller støtteantakelser (Abbott, 2004, s. 132) og preger alt fra forskningsspørsmål til valg av data, analysestrategier og skrivemåter.¹² Slike bakgrunnsantakelser har røtter både i allmenn primærsosialisering og sekundærsosialisering til bestemte forskermiljøer (Alvesson & Kärreman, 2011; se også Kuhn, 2012). De har altså innslag av både det vitenskapelige og ikke-vitenskapelige, noe som gjør dem relevant å kikke nærmere på.

Bevisstgjøring og problematisering av implisitt teori står sentralt i mye teoretisk virksomhet (se f.eks. Alexander, 1987), men diskuteres i begrenset grad i abduksjonslitteraturen. Et unntak til etterfølgelse er Alvesson og Kärreman (2011), som oppfordrer forskere til å identifisere og problematisere implisitte antakelser i konkrete, empiriske forskningsarbeider. En slik strategi er relevant i møte med all forskning, men Alvesson og Kärreman løfter særlig relevansen av å granske implisitte antakelser i såkalt *empiristiske* forskningsbidrag – bidrag som hevder at det er «valgfridd» å forholde seg til teori når man forsker og som oppfordrer til nedtoning av teori til fordel for akkumulering av fakta (Suddaby, 2014, s. 407–408). Et problem med empirisme er at akkumulering av kunnskap ofte ledsages av en akkumulering av problematiske antakelser (Alvesson & Kärreman, 2011, s. 25). I Alvesson og Kärremans felt, organisasjonsforskning, er det for eksempel et utbredt problem at forskning bygger på tatt-for-gitte ideer om lederskap, innovasjon eller organisasjonskultur. En annen organisasjonsteoretiker, Roy Suddaby, forklarer problemet som følger:

When explicit frameworks are pushed into the background, theory becomes implicit. Implicit theories are inherently dangerous because they discourage researchers from asking fundamental questions about the assumptions that underpin knowledge and the methods used to acquire knowledge. (Suddaby, 2014, s. 408)

Manglende teoretisk refleksjon fører ofte til at mektige aktører får sette premisser for kunnskapsproduksjonen. Et vanlig eksempel er når organisasjonsforskere inntar ledelsens eller styresmaktens perspektiv, uten å reflektere over dette. Som Burawoy (1979) kritisk påpeker: uforholdsmessig mange forskere spør «hvorfør arbeider ikke arbeiderne hardere?», når det er vel så relevant å spørre: «hvorfør jobber de så hardt som de gjør?» Lignende antakelser kan trolig gjenfinnes i mye norsk sosiologi, som er blitt kritisert for å lene seg i overkant mye på styresmaktens problemforståelser (Forskningsrådet, 2018, s. 182). Skal man utfordre slike implisitte antakelser, bør man imidlertid huske AAs vektlegging av både teori og metode: Man skal ikke bare lansere et teoretisk alternativ til problematiske antakelser, men også utvikle og demonstrere alternativet gjennom arbeid med ens egne data. Relevante spørsmål blir da: Hva tar forskningen for gitt? Stemmer tatt-for-gittheten med hva jeg finner i mine egne data? Og hvis ikke, hvordan kan jeg best forstå og teoretisere avvikene?

Som eksemplene viser, handler den utvidede forståelsen av AA om å få i stand en produktiv dialog mellom teori og data, der man kommer fram til et teoretisk produkt – i form av begreper, typologier, modeller, analogier eller forklaringer – som reviderer eksisterende teori, enten denne er av vitenskapelig eller ikke-vitenskapelig karakter. Listen fra tidligere kan dermed utvides som følger:

12. For en drøfting av ulike typer implisitte antakelser, se Alvesson og Sandberg (2011, s. 254–255).

1. Man har kjennskap til et bredt sett av *vitenskapelig og ikke-vitenskapelig* teori
2. Man samler inn data
3. Man bruker teorien for å analysere dataene og dataene for å reflektere over teorien
4. Man jobber fram funn som avviker fra *vitenskapelige eller ikke-vitenskapelige* forventninger
5. Man rekonstruerer teorien ved å gi mening til – teoretisere – avvikene

Logikken er den samme, men omfanget av relevant teori utvides.

Hva er et teoretisk bidrag?

En mulig innvending mot forslaget så langt er at videreutvikling av ikke-vitenskapelig teori vil være å plukke «lavhengende frukt»: Fordi slik teori som oftest er lettere å problematisere enn vitenskapelig teori, vil en utviding av AA kunne senke ambisjonsnivået for sosiologifaglig teoriutvikling.

Innvendingen har noe for seg, men mest innenfor en grunnforskningslogikk og mest hvis man tenker om teoriutvikling som et nullsumspill, der videreutvikling av ikke-vitenskapelig teori går på bekostning av den vitenskapelige. Sistnevnte er det begrenset grunn til å frykte, da den foreslåtte utvidelsen av teoribegrepet også utvider mengden av aktiviteter – og sosiologer – vi kan tenke på som teoriutviklende. De «klassiske» teoretikerne vil stort sett kunne holde på som før, samtidig som nye sosiologer vil kunne se relevansen av AA og øvrig teoretiseringslitteratur for arbeidet de bedriver.

Hva angår førstnevnte, er det også grunn til å stille spørsmål ved den eksklusive koblingen mellom teoriutvikling og grunnforskning. Heller enn å sidestille de to, bør vi tenke mer relasjonelt om hva det vil si å gi teoretiske bidrag. Ulike publikum har ulike antakelser og vil finne ulike poenger nyttige og interessante (Davis, 1971). Et diskursteoretisk argument kan framstå interessant eller utdatert, alt ettersom publikum er kultursosiologer eller kommunepolitikere. Hva som utgjør et teoretisk bidrag, kommer med andre ord an på målgruppen man skriver for. Og dersom man automatisk tenker at det er mest ærverdig å skrive for det sosiologiske publikummet, bør man reflektere over hva som skal være formålet med sosiologifaget. Som Burawoy (2005) framhever i sitt essay om offentlig sosiologi, bør vi alltid spørre oss:

‘Sociology for Whom?’ Are we just talking to ourselves (an academic audience) or are we also addressing others (an extra-academic audience). To pose this question is to answer it, since few would argue for a hermetically sealed discipline, or defend pursuing knowledge simply for knowledge’s sake. (Burawoy, 2005, s. 10)

Mer enn bare å bidra til sosiologien selv, bør målet med sosiologifaget også være å berike samfunnet rundt oss. «Innadventt» grunnforskning er viktig, men bør også komplementeres med «utadventt» dialog med publikum utenfor academia. Å forholde seg til slike «ekstra-vitenskapelige» publikum betyr også å forholde seg til deres ekstra- eller ikke-vitenskapelige teori – dels for å forstå, men også for å vise at verden kan forstås på andre måter. Teoretiske bidrag kan med andre ord ha både innadventt og utadventt karakter, og det som kan framstå som plukking av «lavhengende frukt» fra et grunnforskningsperspektiv, kan være et viktig bidrag til samfunnet i et utadventt perspektiv.

Dersom man anerkjenner mangfoldet av publikum man kan bidra teoretisk til, bør man også få øynene opp for et større mangfold av kommunikasjonskanaler. Det er nemlig ikke

gitt at resultatet av abduksjonsprosessen – den rekonstruerte eller videreutviklede teorien – *bare* skal kommuniseres i form av vitenskapelige publikasjoner. Andre relevante kanaler kan være foredrag, konferanser, kronikker, sakprosa-bøker og sosiale medier, alt ettersom hvilket publikum – og hvilke antakelser – man retter seg mot. Dette betyr selvsagt ikke at sosiologer bør slutte å publisere teoretiske bidrag i vitenskapelige tidsskrifter, bare at andre formidlingsaktiviteter også kan innebære teoriutvikling. Forholdet mellom forskning og formidling vil da kunne variere. Noen ganger vil man søke å «popularisere» teoretiske bidrag som først er publisert i sosiologiske nisjetidsskrifter; andre ganger vil man skrive for mer allmenne tidsskrifter (f.eks. *Samtiden* eller *Nytt Norsk Tidsskrift*); og andre ganger vil man skrive kommentarer eller kronikker i avisen, uten nødvendigvis å ha fagfelle-vurdert ens teoretiske poenger på forhånd. I tillegg til slik tradisjonell enveiskommunikasjon, kan man også bedrive mer dialogisk og «organisk» teoriutvikling gjennom workshops, dialogmøter og lignende (Burawoy, 2005, s. 8). Uavhengig av framgangsmåte, innebærer dette et statusløft for aktiviteter vi vanligvis tenker på som «formidling»; det er nemlig ikke bare gjennom vitenskapelige arbeider man kan ha teoretisk «impact».

Mangfoldet av publikum og kommunikasjonskanaler representerer rett nok utfordringer så vel som muligheter. Det vil blant annet være en viss spenning mellom teoretisering for forsknings- og storsamfunnet. Enkelte går så langt som å hevde at grunnantakelser i og utenfor forskersamfunnet er *inkommensurable*, slik at bidrag av interesse for offentligheten som oftest er uinteressante for forskere – og motsatt (Davis, 1971, s. 331). Dette kan representere en betydelig utfordring, men skillene bør ikke overdrives. For det første finner man betydelige forskjeller i grunnantakelser også innenfor forskersamfunnet (særlig i en så teoretisk heterogen disiplin som sosiologi, se Abend, 2008). For det andre, og viktigere, kan en god problematisering av ikke-forskeres antakelser vekke stor interesse og få høy status også innad i forskermiljøet. Vaughans *The Challenger Launch Decision* er nettopp et eksempel på dette: Boka er regnet som en moderne klassiker i sosiologifaget, samtidig som den også vant anerkjennelse i den bredere offentligheten, blant annet i form av en Pulitzer-nominasjon. Ikke-vitenskapelige antakelser kan altså være et fruktbart utgangspunkt for teoretisering – til publikum både innen- og utenfor akademien.

Sluttord

I denne artikkelen har jeg drøftet abduktiv analyse, en strategi for teoriutvikling som handler om å oppdage og gi mening til data som bryter med teoretiske forventninger. Strategien forutsetter både inngående kjennskap til teori og dyptpløyende analyse av et rikt datasett – for slik å gjøre forskeren best mulig disponert for å oppdage «produktive anomalier» til eksisterende teorier (Vassenden, 2018).

Jeg har argumentert for at AA er en ambisiøs og tydelig artikulert strategi for teoriutvikling, men at den vil være tjent med en utvidet forståelse av «teori»: Tilnærmingen retter oppmerksomhet nærmest utelukkende mot videreutvikling av *vitenskapelig teori* og overser med det det betydelige omfanget av *ikke-vitenskapelig teori* som produseres og sirkuleres på utsiden av tradisjonelle vitenskapelige praksiser og publikasjonskanaler. For å bøte på dette, har jeg foreslått at abduksjon bør handle om å identifisere og gi mening til avvik fra sentrale antakelser både innen- og utenfor forskningsverdenen. Slik kan sosiologisk analyse bidra til teoriutvikling for et langt bredere publikum.

Jeg håper med denne artikkelen at AA melder seg som relevant for langt flere samfunnsvitere enn i dag, uavhengig av om de anser seg som teoriutviklere eller ei. AA kan hjelpe oss å forbedre den verden vi forsker på, gjennom identifisering, problematisering og raffinering

av sentrale antakelser i forskning så vel som i samfunnet for øvrig. Dette er en inkluderende oppskrift på «interessant» samfunnsforskning som mange sosiologer vil kunne slutte seg til – og som ville kunne bidra til videre «demokratisering» av teoriutvikling, slik Swedberg (2014) og andre har tatt til orde for.

Om artikkelen

En stor takk til Mats Lillehagen, Tore Witsø Rafoss og Erik Børve Rasmussen for gode diskusjoner og kommentarer på tidligere utkast. Særlig sistnevnte fortjener takk for hans klare tanker om teori og teoretisering, og for hans produktivt plagsomme måte å kommentere tekster på. Jeg er også takknemlig overfor fagfellene og deres svært treffende kritikker av tidligere utkast, og ikke minst overfor lille Iver, som sov lange lurer på brystet mitt under lese-øktene som gav opphav til artikkelideen.

Referanser

- Abbott, A. (2004). *Methods of Discovery: Heuristics for the Social Sciences*. W. W. Norton & Company.
- Abend, G. (2006). Styles of Sociological Thought: Sociologies, Epistemologies, and the Mexican and U.S. Quests for Truth. *Sociological Theory*, 24(1), 1–41. <https://doi.org/10.1111/j.0735-2751.2006.00262.x>
- Abend, G. (2008). The Meaning of ‘Theory’. *Sociological Theory*, 26(2), 173–199. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9558.2008.00324.x>
- Alexander, J. C. (1987). *Twenty Lectures* (2. utg.). Columbia University Press.
- Alvesson, M. & Kärreman, D. (2011). *Qualitative Research and Theory Development: Mystery As Method*. SAGE Publications Ltd.
- Alvesson, M. & Sandberg, J. (2011). Generating research questions through problematization. *The Academy of Management Review*, 36(2), 247–271.
- Bertilsson, M. (2016). Theorizing – for what? *The British Journal of Sociology*, 67(1), 30–35. https://doi.org/10.1111/1468-4446.12187_2
- Besbris, M. & Khan, S. (2017). Less Theory. More Description. *Sociological Theory*, 35(2), 147–153. <https://doi.org/10.1177/0735275117709776>
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a theory of practice*. Cambridge University Press.
- Brandt, P. & Timmermans, S. (2021). Abductive Logic of Inquiry for Quantitative Research in the Digital Age. *Sociological Science*, 8(10), 191–210. <http://dx.doi.org/10.15195/v8.a10>
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Burawoy, M. (1979). *Manufacturing consent: Changes in the labor process under monopoly capitalism*. The University of Chicago Press.
- Burawoy, M. (1998). The Extended Case Method. *Sociological Theory*, 16(1), 4–33. <https://doi.org/10.1111/0735-2751.00040>
- Burawoy, M. (2005). For public sociology. *American sociological review*, 70(1), 4–28.
- Carmel, S. (2006). Boundaries obscured and boundaries reinforced: Incorporation as a strategy of occupational enhancement for intensive care. *Sociology of Health & Illness*, 28(2), 154–177. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9566.2006.00486.x>
- Davis, M. S. (1971). That’s interesting! Towards a phenomenology of sociology and a sociology of phenomenology. *Philosophy of the social sciences*, 1(2), 309–344.

- Dellwing, M. (2016). A Guide to Training Your Own Horses: The Flaneur Approach and Erving Goffman's Uninhibited Research Practices in Sociology. *Symbolic Interaction*, 39(1), 126–142. <https://doi.org/10.1002/symb.216>
- Forskningsrådet (2018). *Evaluation of the Social Sciences in Norway—Report from panel 4—Sociology*. Forskningsrådet.
- Gieryn, T. F. (1983). Boundary-work and the demarcation of science from non-science: Strains and interests in professional ideologies of scientists. *American Sociological Review*, 48(6), 781–795. <https://doi.org/10.2307/2095325>
- Glaser, B. G. & Strauss, A. L. (1967). *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. Aldine.
- Graue, E. M. & Walsh, D. J. (1998). *Studying children in context: Theories, methods and ethics*. Sage.
- Hammersley, M. (2016). Book Review: Iddo Tavory and Stefan Timmermans, *Abductive Analysis: Theorizing Qualitative Research*. *Qualitative Research*, 16(6), 748–750. <https://doi.org/10.1177/1468794115592572>
- Healy, K. (2017). Fuck nuance. *Sociological Theory*, 35(2), 118–127. <https://doi.org/10.1177/0735275117709046>
- Johannessen, L. E. F. (2018). Flertydighet og fleksibilitet: En etnografisk studie av legevaktens profesjonsgrenser. *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 2(3), 242–258. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2018-03-04>
- Johannessen, L. E. F., Rafoss, T. W. & Rasmussen, E. B. (2018). *Hvordan bruke teori? Nyttige verktøy i kvalitativ analyse*. Universitetsforlaget.
- Kidd, D. (2006). Closed and open-form approaches to social theory: A pedagogical rejoinder to Sanderson. *ASA Theory Section Debate on Theoretical Work, Pluralism, and Sociological Theory*, 34.
- Kuhn, T. S. (2012). *The Structure of Scientific Revolutions* (4. utg.). University of Chicago Press.
- Leiulfstrud, H. & Sohlberg, P. (2017). *Concepts in action: Conceptual constructionism*. Brill.
- Lysgaard, S. (1961). *Arbeiderkollektivet: En studie i de underordnedes sosiologi*. Universitetsforlaget.
- Martin, J. L. (2014). *Thinking Through Theory*. W. W. Norton & Company.
- Marx, K. (1992). *Det beste av Karl Marx: Tekster i utvalg*. Pax. [https://www.nb.no/search?q=oaiid:«oai:nb.bibsys.no:999218051014702202" &mediatype=bøker](https://www.nb.no/search?q=oaiid:«oai:nb.bibsys.no:999218051014702202)
- Mears, A. (2017). Puzzling in Sociology: On Doing and Undoing Theoretical Puzzles. *Sociological Theory*, 35(2), 138–146. <https://doi.org/10.1177/0735275117709775>
- Merton, R. K. (1948). The Bearing of Empirical Research upon the Development of Social Theory. *American Sociological Review*, 13(5), 505–515. <https://doi.org/10.2307/2087142>
- Meyer, J. W. & Rowan, B. (1977). Institutionalized organizations: Formal structure as myth and ceremony. *American Journal of Sociology*, 83(2), 340–363.
- Reed, I. A. (2011). *Interpretation and Social Knowledge: On the Use of Theory in the Human Sciences*. University of Chicago Press.
- Sohlberg, P. & Leiulfstrud, H. (2017). *Theory in action: Theoretical constructionism*. Brill.
- Suddaby, R. (2014). Editor's Comments: Why Theory? *Academy of Management Review*, 39(4), 407–411. <https://doi.org/10.5465/amr.2014.0252>
- Swedberg, R. (2014). *The Art of Social Theory*. Princeton University Press.
- Tavory, I. & Timmermans, S. (2014). *Abductive Analysis: Theorizing Qualitative Research*. University of Chicago Press.
- Thomas, W. I. & Thomas, D. S. T. (1928). *The child in America: Behavior problems and programs*. A. A. Knopf.
- Timmermans, S. & Tavory, I. (2012). Theory construction in qualitative research from grounded theory to abductive analysis. *Sociological Theory*, 30(3), 167–186. <https://doi.org/10.1177/0735275112457914>

- Vassenden, A. (2018). Produktive anomalier: Teoriutvikling i empirisk sosiologi. *Norsk sosiologisk tidsskrift*, 2(2), 145–163. <https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2018-02-03>
- Vaughan, D. (2016). *The Challenger Launch Decision: Risky Technology, Culture, and Deviance at NASA* (Enlarged edition). University of Chicago Press.
- Aakvaag, G. C. (2008). *Moderne sosiologisk teori*. Abstrakt forlag.